

Türkiye’de Tarımda Üretici Örgütlenmesinin Önemi ve Gelişimi

Bahri KARLI¹, Mevlüt GÜL¹, Bektaş KADAKOĞLU^{1,*}, Ayşe KARADAĞ GÜRSOY²

¹Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi, Isparta, Türkiye

²Iğdır Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi, Iğdır, Türkiye

*bektaskadakoğlu@sdu.edu.tr

ÖZET

Tarımsal ve kırsal alanda örgütlenme, sosyal yapı içerisinde aynı amaca yönelmiş üreticilerin bir araya gelerek, sorumluluk ve karar alma mekanizmasının geliştirilmesi ile tek başlarına yapamayacakları, ancak birlikte yapıldığı zaman hem sosyal hem ekonomik yönden üreticilere daha çok yarar sağlayacak olan bir yapılanmadır. Türkiye’de, küçük ve çok parçalı yapıdan oluşan tarım işletmeleri önemli yer teşkil etmektedir. Bu işletmelerde üretim az, maliyetler fazla ve gelir düşüktür. Dolayısıyla, yaşamlarını sürdürebilmeleri ve pazarda rekabet edebilmeleri mümkün değildir. Yaşanan bu sorunların çözümlenebilmesi için üreticilerin örgütlü bir yapıya kavuşturulması ve üretici örgütlerinin etkin ve verimli çalışması önem arz etmektedir. Türkiye’de 2017 yılı itibariyle toplam 13.195 adet ekonomik örgüt ve 4.774.081 üyesi bulunmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinin ise 2015 yılında 28 ülkede toplam 21.610 ekonomik örgüt ve bu örgütlere üye 6.276.68 üretici vardır. Türkiye’deki tarımsal kooperatiflerin, çeşitli tarım ürünleri alımları içerisindeki payları %3 ila %40 arasında değişmekte olup ortalaması yaklaşık %10’dur. AB’de ise tarımsal kooperatiflerin, tarım ürünleri alım payları %50 civarındadır. Dolayısıyla, Türkiye’de yeterli tarımsal örgütler olmasına karşın kooperatif ve üretici birliklerinin etkin çalışmadığı görülmektedir.

Bu çalışmada, Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de tarımsal örgütlenmenin yapısı incelenmiş ve önemi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal örgütlenme, Türkiye, Avrupa Birliği.

Importance and Development of Agriculture Producer Organizations in Turkey

ABSTRACT

Agricultural and organisations in rural areas, met the orientation the same purpose that the manufacturer within the social structure, responsibilities and decision-making mechanism they can not do alone with the development, but it is a structure that, when made together, will benefit the producers from both social and economic aspects. Agricultural enterprises consisting of small and very fragmented structure poses a significant place in Turkey. In these businesses, production is low, costs are high, and income is low. Therefore, it is not possible for them to survive and compete in the market. In order to solve these problems, it is important that the producers be organised in an organised way, and the producers' organisations work effectively and efficiently. There are a total of 13.195 units in Turkey as a member of the 2017 economic organisation and 4.774.081. In 2015, the European Union countries had a total of 21.610 economic organisations in 28 countries, and 6.276.68 producers are members of these organisations. Agricultural cooperatives in Turkey, an average of about 10% is the share in the various agricultural products purchases ranged from 3% to 40%. In the EU, the share of agricultural cooperatives purchasing agricultural products is around 50%. Although there are sufficient agricultural cooperatives and producer organisations in Turkey, they are not working effectively.

This study examined the structure of the agricultural organisation in the European Union, and Turkey has revealed the importance.

Keywords: Agricultural organisation, Turkey, European Union.

GİRİŞ

Örgütlenme genel anlamda birlikte yaşama ve hareket etme, ortak çalışma ve kurumsallaşma olarak tanımlanabilir. Bir ülkenin siyasi ve ekonomik yapısının gelişmişlik düzeyi etkili örgütlenme ile alakalıdır. Bir toplumda örgütlenmenin yaygın ve güçlü olması gelişmişliğin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Rehber, 2013). Ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde örgütlenme de gelişmiştir.

Örgütlenmenin geliştiği ülkeler de gelişmiş ülkelerdir. Örgütlenme ile gelişmişlik arasında doğrusal bir ilişki vardır. Örgütlenme çiftçilere üretimin ilk aşamasından, ürünlerinin pazarlamasına kadar geçen tüm süreçlerde girdi ve işgücünü daha verimli kullanabilmelerine katkıda bulunmaktadır (Sayın ve Sayın, 2004). Aynı zamanda, tarım ve kırsal kesimin kendine yeterli olabilmesi için en önemli araçlardandır (Gülçubuk, 2007). Tarımda verimliliği arttırmak, tarım ürünlerinin kalitesini yükseltmek ve üreticilerin gelir düzeyini arttırmak için tarım kesimini desteklemek gerekmektedir. Tarımsal üretimin doğa koşullarına bağlı olması elde edilecek ürünlerin miktar ve kalitelerini etkileyerek dalgalanmalar oluşturabilir (Koroğlu, 2003). Türkiye’de küçük ve çok parçalı yapıya sahip tarım işletmeleri oldukça yüksek sayıdadır. Bu şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri ve pazarda rekabet edebilmeleri mümkün değildir.

Tüketici fiyatları ve dolayısıyla çiftçi gelirlerinde istikrarsızlık yaşanmasını engelleyebilmek ancak bir örgütlenme modeli ile mümkün olmaktadır (Kızılaslan ve Doğan, 2013). Türkiye’de, tarım sektöründe faaliyette bulunan yeterli tarımsal örgütler olmasına karşın, üretici örgütlerinin yeterli ve etkin çalışmadığı ifade edilebilir.

Tarımda örgütlenme, mesleki ve ekonomik örgütlenme olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Ekonomik örgütler hem tarımsal girdilerin temininde hem tarımsal ürünlerin pazarlanmasında etkin rol oynamaktadır. Bu oluşum, pazarlama kanallarının kısılmasını sağlamakta ve pazarlama marjını azaltmaktadır. Dolayısıyla, pazarlama kanallarının azalması ile üreticiler daha fazla kazanç elde etmekte, tüketiciler ise daha az ödeme yapmaktadırlar.

Günümüzde tarımda örgütlenme, tarımın ülke ekonomisinde ne kadar önemli olduğunu gören gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hepsinde önemli bir araç olarak görülmekte ve desteklenmektedir. Avrupa Birliği, kurulduğundan itibaren tarım sektörüne gerekli önemi vererek “Ortak Tarım Politikası’nı” belirli amaçlar, ilkeler ve araçlar üzerine kurmuş ve dinamik bir örgütlenme modeli oluşturmuştur (Yazgan, 1999; Kızılaslan ve Doğan, 2013).

Tarımsal örgütlenmenin etkin olabilmesi örgütler arasında sağlam işbirliği ile gerçekleşebilir. Kooperatifler arası işbirliği ise temel kooperatifçilik ilkelerindedir. Aynı alanlarda faaliyette bulunan kooperatiflerin, birlik, merkez birliği şeklinde hareket etmeleri ve uluslararası işbirliği sağlamaları gereklidir. Aynı zamanda meslek örgütleri (dernekler, vakıflar) ile kooperatifler ve diğer üretici örgütleri ortak hareket etmelerinde fayda vardır (Sağlam ve İnan, 2014).

Bu çalışmada, Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de tarımsal örgütlenmenin mevcut durumu incelenmiş ve tarımsal kooperatiflerin faaliyetleri irdelenmiştir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmanın ana materyaline ait istatistik veriler; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB), Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (TRGM), Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (GTB), Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Avrupa Profesyonel Tarım Örgütleri Komitesi (COPA)-Avrupa Birliği Tarımsal Kooperatifler Genel Komitesi (COGECA) ve ayrıca konu ile ilgili diğer çalışmalardan elde edilmiştir.

AVRUPA BİRLİĞİNDE TARIMSAL ÖRGÜTLENME

Avrupa’da ilk kooperatifleşme hareketinin başlangıcı İngiltere’nin Rochdale kasabesindeki 28 dokuma işçisinin 1844 yılında birlikte oluşturdukları “tüketim kooperatifi” olarak kabul edilebilir. İngiltere’de tüketim kooperatifçiliği hareketi, aynı zamanlarda Almanya’da kredi kooperatifçiliği, Fransa’da üretim kooperatifçiliği ortaya çıkmıştır (Mülayim, 2013).

Avrupa ülkelerinde, 25 Mart 1957’de imzalanan Roma antlaşmasında Ortak Tarım Politikasının (COP) genel çerçevesi çizilmiştir. Çiftçileri temsil eden ilk Avrupa örgütü olan Avrupa Profesyonel Tarım Örgütleri Komitesi (COPA) 6 Eylül 1958’de kurulmuştur. Kısa bir süre sonra 24 Eylül 1959 tarihinde Avrupa Birliği Tarımsal Kooperatifler Genel Komitesi (COGECA) oluşturulmuştur. 1 Aralık 1962 Avrupa Birliği Tarımsal Kooperatifler Genel Komitesi (COGECA) ile Avrupa Profesyonel Tarım Örgütleri Komitesi (COPA) birleştirilmiştir (COPA-COGECA, 2018).

Avrupa Birliği’nde toplam kooperatiflerin sayısı 131.090’dır. Bu kooperatiflerin 127.608.621 üyesi, 4.364.235 çalışanı ve yıllık 992,66 milyar € satış hacmi vardır (Europe Coop, 2015). Tarım kooperatiflerinin toplam kooperatifler içindeki payı %16,4’dür.

Avrupa Birliği’ne (AB) üye her ülkenin kendine ait bir tarımsal örgütlenme yapısı söz konusudur. Dolayısıyla, her ülkeye uygulanacak tek bir örnek örgütlenme modeli de bulunmamaktadır. Avrupa Birliği’ne üye ülkeler incelendiğinde 2015 yılında 28 ülkede toplam 21.610 ekonomik örgüt ve bu örgütlere üye 6.276.648 üretici vardır. Avrupa Birliği ülkeleri 2015 yılında 347.021 milyon €luk satış hacmine ulaşmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Avrupa Birliğinde Tarımsal Kooperatifler (COGECA, 2015)

AB Üye Ülkeler	Toplam Kooperatif Sayısı	Toplam Üye Sayısı	Satış Hacmi (Milyon Euro)
Bulgaristan	900		
Lüksemburg	55		
Kıbrıs	14	24.917	62,00
Hırvatistan	613	10.734	167,00
Malta	18	1.815	204,00
Romanya	68		204,00
Estonya	9	2.036	512,00
Slovenya	368	16.539	705,00
Yunanistan	550	690.000	711,00
Litvanya	402	12.900	714,00
Macaristan	1.116	31.544	1.058,00
Letonya	49		1.111,00
Slovakya	597		1.151,00
Çekya	548	524	1.327,00
Portekiz	735		2.437,00
Belçika	301		3.257,00
İngiltere	200	138.021	4.686,00
İsveç	25	160.350	7.438,00
Avusturya	217	306.300	8.475,00
Finlandiya	35	170.776	13.225,00
İrlanda	75	201.684	14.149,00
Polonya	136		15.311,00
Danimarka	28	45.710	25.009,00
İspanya	3.844	1.179.323	25.696,00
Hollanda	73	121.552	33.200,00
İtalya	5.834	863.323	34.362,00
Almanya	2.400	1.440.600	67.502,00
Fransa	2.400	858.000	84.350,00
Toplam	21.610	6.276.648	347.021,00

Avrupa Birliği Ülkelerinde Tarımsal Örgütlerin Sektörel Dağılımları

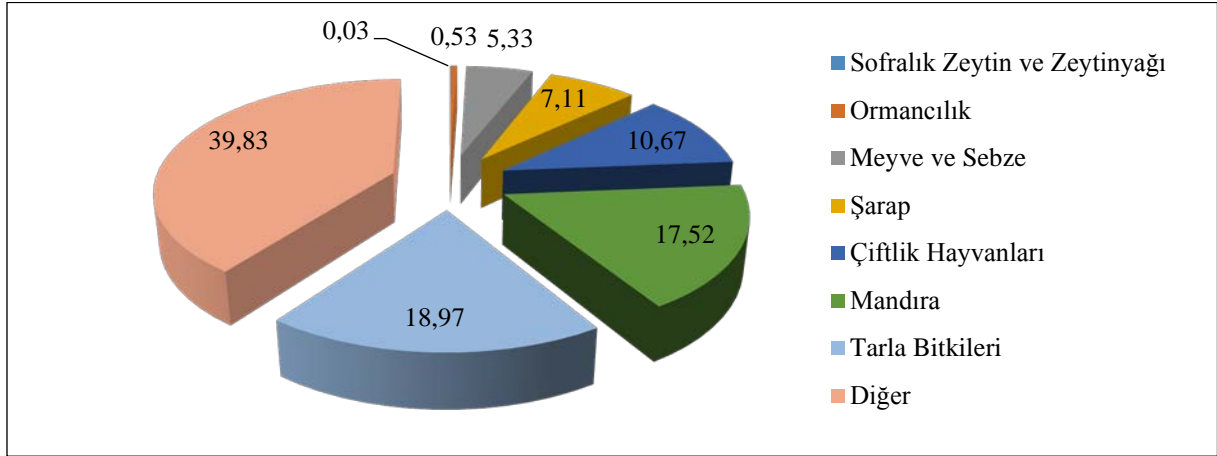
Avrupa Birliği'nde 2014 yılı itibariyle tarımsal kooperatiflerin işlem hacmi en yüksek ülkeler; Fransa, Almanya ve İtalya'dır.

Fransa, tarımsal kooperatiflerin satış hacmi 84.350 milyon €'dur. AB'de birinci sırada yer almaktadır. Fransa'da 2.400 adet kooperatif bulunmaktadır. Bu kooperatiflerin 858.000 üyesi ve 164.150 çalışanı vardır. Sektörler içinde üye sayısı bakımından 300.000 kişi ile tarla bitkileri sektörüdür. Bu kooperatiflere ait veriler Tablo 2'de verilmiştir. Fransa'da tarım örgütleri; sofralık zeytin ve zeytinyağı, ormancılık, meyve ve sebze, şarap, çiftlik hayvanları, mandıra, tarla bitkileri ve diğer (süt, tütün, şeker vb.) sektörlerden oluşmaktadır.

Tablo 2. Fransa'da Tarımsal Kooperatifler (COGECA, 2014)

Kooperatif Sektörleri	Kooperatif Sayıları	Üye Sayısı	Çalışan Sayısı	Satış Hacmi (Milyon €)
Sofralık Zeytin ve Zeytinyağı	42	22.000	250	23,00
Ormancılık	20	120.000	900	447,00
Meyve ve Sebze	250	35.000	17.000	4.500,00
Şarap	690	84.000	8.000	6.000,00
Çiftlik Hayvanları	181	90.000	14.000	9.000,00
Mandıra	250	4.000	24.000	14.780,00
Tarla Bitkileri	172	300.000	35.000	16.000,00
Diğer (süt, tütün, şeker vb.)	795	165.000	65.000	33.600,00
Toplam	2.400	858.000	164.150	84.350,00

Fransa'da kooperatiflerin satış hacmi bakımından sektörel dağılımları incelendiğinde %39,83'lük pay ile ilk sektör süt, tütün, şeker, tıbbi ve aromatik bitkiler vb., ikinci sektör %18,97'lik pay ile tarla bitkileri ve üçüncü sektör %17,52'lik pay ile mandıradır.

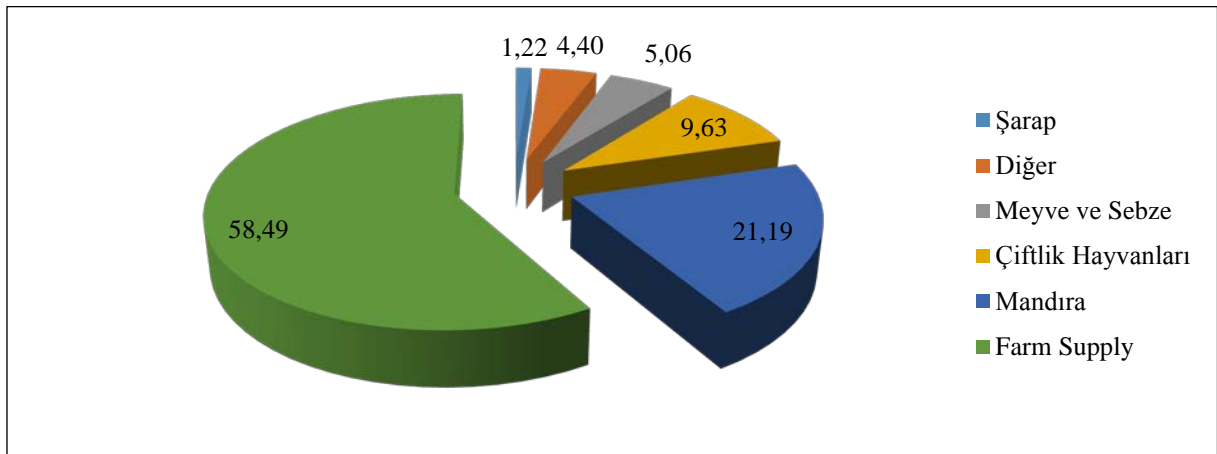
Şekil 1. Fransa'da Tarımsal Örgütlerin Satış Hacmine Göre Sektörel Dağılımı (%)

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında kooperatif satış hacmi bakımından ikinci sırada olan Almanya'da, toplam 2.400 adet kooperatif bulunmaktadır (Tablo 1). Almanya'daki kooperatiflerde hem üye sayısı hem çalışan sayısı hem de satış hacmi bakımından birinci sırada olan sektör girdi ve tedarik kooperatifleridir.

Tablo 3. Almanya'da Tarımsal Kooperatifler (COGECA, 2014)

Sektör Başına Kooperatif Sayısı	Üye Sayısı	Çalışan Sayısı	Satış Hacmi (Milyon €)
Şarap	43.800	2.200	825,00
Diğer	115.900	20.300	2.972,00
Meyve ve Sebze	23.200	5.200	3.417,00
Çiftlik Hayvanları	140.600	2.700	6.503,00
Mandıra	84.500	14.900	14.301,00
Girdi ve Tedarik (Farm Supply)	1.032.600	52.000	39.484,00
Toplam	1.440.600	97.300	67.502,00

Almanya'da kooperatiflerin satış hacmine göre sektörel dağılımına bakıldığında birinci sektör %58,49'luk pay ile girdi ve tedarik (farm supply), ikinci sektör %21,19'luk pay ile mandıra ve üçüncü sektör %9,63'lük pay ile çiftlik hayvanlarıdır.

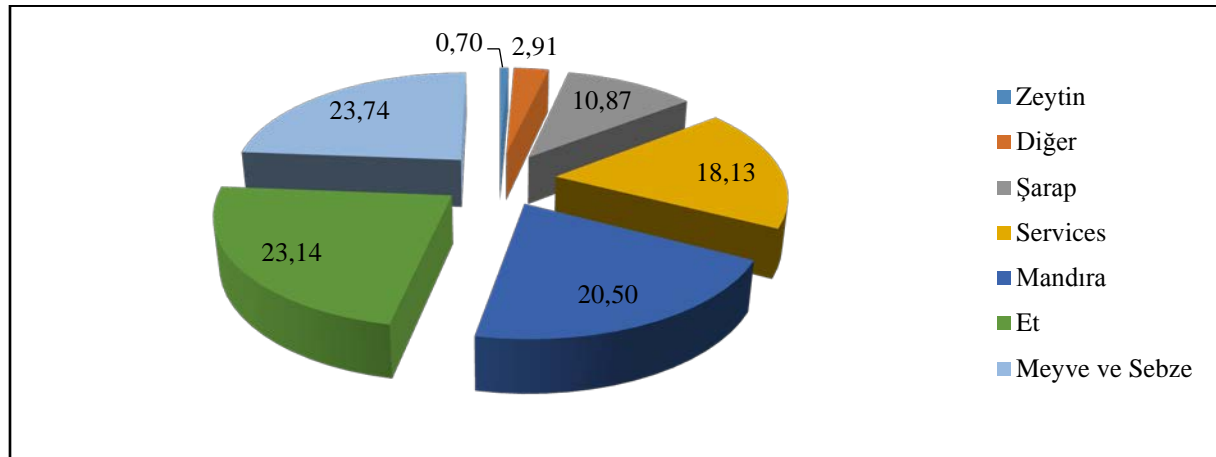
Şekil 2. Almanya'da Tarımsal Örgütlerin Satış Hacmine Göre Sektörel Dağılımı (%)

İtalya, tarımsal kooperatiflerin mevcut durumu bakımında 34.362 milyon €'luk satış hacmi ile Avrupa Birliği ülkeleri arasında üçüncü sırada yer almaktadır. İtalya'da tarım sektöründeki kooperatifler incelendiğinde, en yüksek çalışan sayısı ve satış hacmi meyve ve sebze sektörü kooperatiflerinde olduğu görülmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. İtalya'da Tarımsal Kooperatifler (COGECA, 2014)

Kooperatif Sektörleri	Kooperatif Sayıları	Üye Sayısı	Çalışan Sayısı	Satış Hacmi (Milyon €)
Zeytin	383	203.273	1.775	242,00
Diğer	516	39.680	5.546	1.000,00
Şarap	611	190.726	8.619	3.736,00
Hizmet (Services)	1.547	269.850	14.802	6.231,00
Mandıra	963	36.236	11.932	7.043,00
Et	494	20.282	20.663	7.953,00
Meyve ve Sebze	1.321	103.276	30.448	8.158,00
Toplam	5.834	863.323	93.786	34.362,00

İtalya'da kooperatiflerin satış hacmine göre sektörel dağılımına bakıldığında birinci sektör %23,74'lük pay ile meyve ve sebze, ikinci sektör %23,14'lük pay ile et ve üçüncü sektör %20,50'lik pay ile mandıradır.

Şekil 3. İtalya'da Tarımsal Örgütlerin Satış Hacmine Göre Sektörel Dağılımı (%)

TÜRKİYE TARIMINDA ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMESİ

On üçüncü yüzyılda Anadolu Selçuklu Devletinin sonlarında kurulan Ahi Birlikleri, Ahi Evran tarafından kurulmuş en eski kooperatif benzeri oluşumdur (Zorlu ve ark., 2012; Serinikli, 2017). Ahi Birlikleri bugünkü modern anlamda kooperatifçiliğin temeli olarak kabul edilebilir.

Türkiye'de kooperatifçilik, Osmanlı döneminde Mithat Paşa'nın 1863 yılında başlattığı Memleket Sandıkları ile başlamıştır. Cumhuriyet döneminde ise bugünkü modern anlamda olan kooperatifçilik, M. Kemal Atatürk öncülüğünde kurulmuştur (Mülayim, 2013).

Türkiye'de eskiye dayanan kooperatifçilik sektörü, kaliteli ve bilinçli üretim açısından üreticilere yarar sağlayan bir istihdam alanı olmasına rağmen, halen günümüzde yeterli ve etkin çalışmadığı görülmektedir (Özalp ve Yılmaz, 2014).

Türkiye'de kooperatifler, türlerine göre üç ayrı kanuna bağlı olarak kurulmuş ve faaliyet göstermektedir (TMKB, 2018):

1. 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu: Kooperatifçilik alanını düzenleyen temel kanundur. 24.04.1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kooperatifler Kanunu'nun 98. maddesine göre, kanunda aksine açıklama bulunmayan konularda Türk Ticaret Kanunu'ndaki anonim şirketlere ilişkin hükümler kooperatifler hakkında da uygulanmaktadır.

2. 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu: Tarım kredi kooperatiflerinin kuruluş ve işleyişleriyle ilgili özel hükümleri içeren bu kanun, 18.04.1972 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda hüküm bulunmayan konular hakkında, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu hükümlerine başvurulmaktadır.

3. 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun: Tarım satış kooperatifleri için çıkarılan özel kanundur. 01.06.2000 tarihinde yürürlüğe giren bu kanun ile genel olarak tarım satış kooperatif ve birliklerine özgü hususlara yer verilmiştir. Bu kanunda düzenlenmemiş konularda ise, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu hükümleri uygulanmaktadır.

Türkiye'de, 2017 yılı verilerine göre 13.660 adet üretici örgütü bulunmakta ve bu örgütlere ait üye sayısı 4.796.068'dir (Tablo 5).

Tablo 5. Türkiye'de Üretici Örgütlenmesi (GTHB, 2018)

Tarımsal Örgüt	Tabi Olduğu Kanun	Türü	Sayısı	Ortak Sayısı
Birim Kooperatifler	1163, 3476 S.K.	Tarımsal Kalkınma	6.904	760.818
		Sulama	2.509	308.323
		Su Ürünleri	550	30.840
		Pancar Ekicileri	31	1.432.795
	1581, 5330 S.K.	Tarım Kredi	1.625	911.218
	1196, 4572 S.K.	Tarım Satış	399	533.456
	1163 S.K.	Üretim Pazarlama	428	18.845
		Yaş Meyve ve Sebze	37	3.142
Toplam			12.483	3.999.437
Üretici Birlikleri	5200 S.K.	Hayvansal Üretim	578	327.832
		Bitkisel Üretim	263	23.797
		Su Ürünleri	31	1.214
		Organik Ürünler	31	2.434
Toplam			903	355.277
İslah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri	5996 S.K.	Damızlık Sığır	81	131.596
		Damızlık Koyun-Keçi	80	241.106
		Arı	80	60.585
		Damızlık Manda	27	7.349
		Tavuk	6	718
Toplam			274	441.354
Genel Toplam			13.660	4.796.068

Üretici örgütlerinin içinde birim kooperatiflerin payı %91,38, üretici birliklerinin payı %6,61 ve ıslah amaçlı yetiştirici birliklerinin payı %2,01'dir.

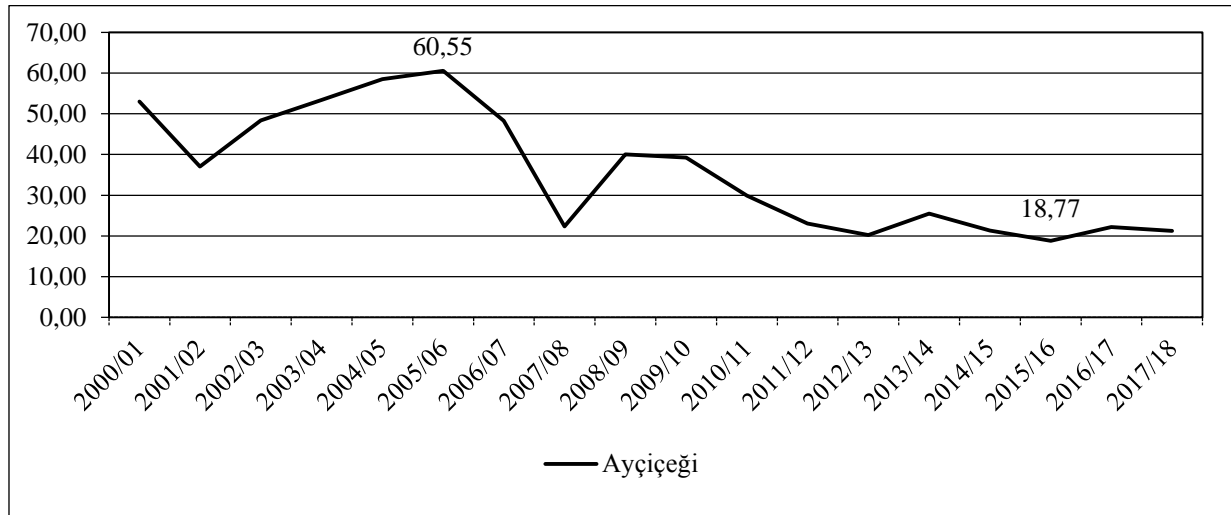
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın verilerine göre, 2010/2011 ve 2017/2018 piyasa yıllarına ait üretim miktarları, ürünlere ait kooperatiflerin alım miktarları ve payları Tablo 6'da verilmiştir.

Türkiye'de tarımsal kooperatiflerin, tarım ürünlerini alım payları 2010/11 üretim sezonunda ortalama %3 ila %63 arasında değişmektedir. Bu oranlar 2017/18 üretim sezonunda %3 ila %40 dolayındadır. AB'de tarımsal kooperatiflerin, tarım ürünleri alım payları ortalama %50 dolayındadır. Bu durum, Türkiye'deki tarımsal kooperatiflerin tarım ürünlerindeki alım payının düşük olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, üreticiler ürünlerini kooperatifler yerine genel olarak tüccarlara satmaktadır.

Tablo 6. Çeşitli Ürünlerin Üretim Miktarları, Kooperatiflerin Alım Miktarları ve Payları (GTB, 2018)

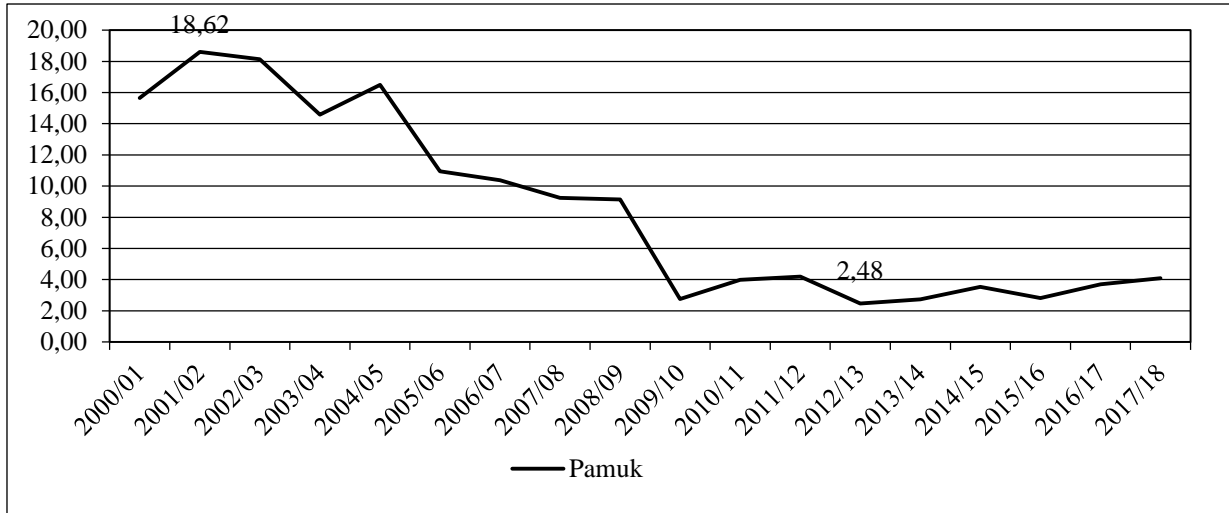
Ürünler	Üretim Miktarı (ton)		Alım Miktarları (ton)		Pay (%)	
	2010/11	2017/18	2010/11	2017/18	2010/11	2017/18
Ayçiçek	1.320.000	1.800.000	349.982	382.959	26,51	21,28
Pamuk	2.150.000	2.450.000	85.599	100.400	3,98	4,10
Zeytin	1.415.000	2.100.000	29.356	51.485	2,07	2,45
Zeytinyağı	158.384	263.000	6.215	5.455	3,92	2,07
Fındık	600.000	675.000	366	3.716	0,06	0,55
Kuru İncir	58.662	78.200	3.668	2.312	6,25	2,96
Gülçiçeği	6.000	8.500	1.257	999	20,95	11,75
Tiftik	200	356	126	140	63,00	39,33

Trakyabirlik ve Karadenizbirlik'in alım yaptığı ayçiçeğinin 2000/01 ve 2017/18 piyasa yılları arasında üretim miktarlarına göre alım miktarlarının payları Şekil 4'de gösterilmiştir. Birliklerin üretim miktarlarına göre en yüksek alım payı %60,55 ile 2005/06 üretim sezonunda iken, en düşük pay %18,77 ile 2015/16 üretim sezonunda gerçekleşmiştir.

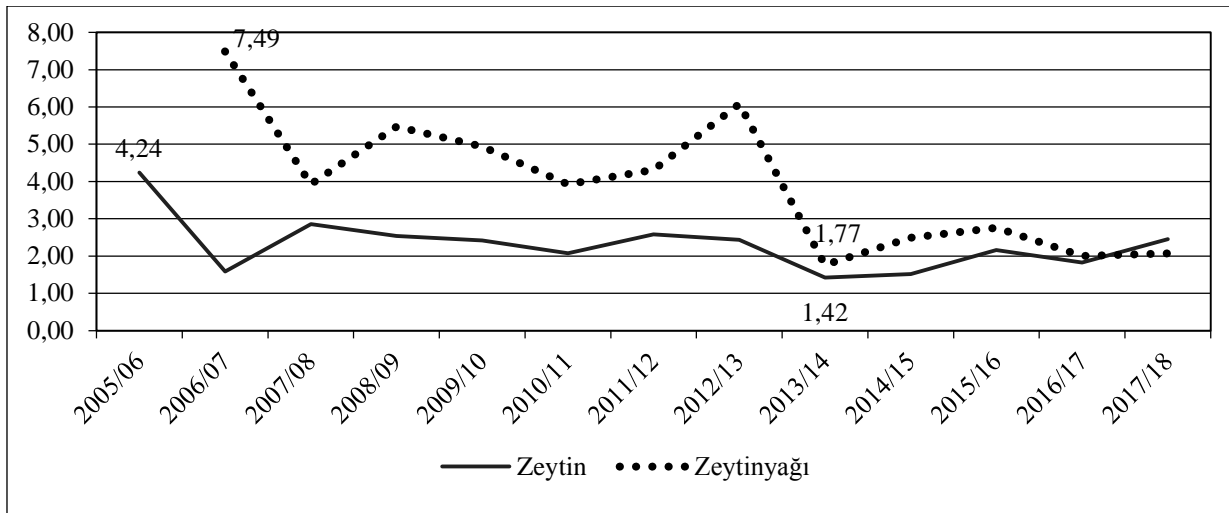
Şekil 4. 2000/01-2017/18 Üretim Sezonu Ayçiçeği Kooperatif Alım Payları (%)

Tariş Pamuk Birliği, Çukobirlik ve Antbirlik kooperatifleri pamuk alımı yapmaktadır. Kooperatiflerin pamuk alımında, yıllar itibariyle düşüş gerçekleşmiştir. En yüksek alım oranı %18,62 ile 2001/02 üretim sezonunda, en düşük oran ise %2,48 ile 2012/13 üretim sezonunda yaşanmıştır (Şekil 5).

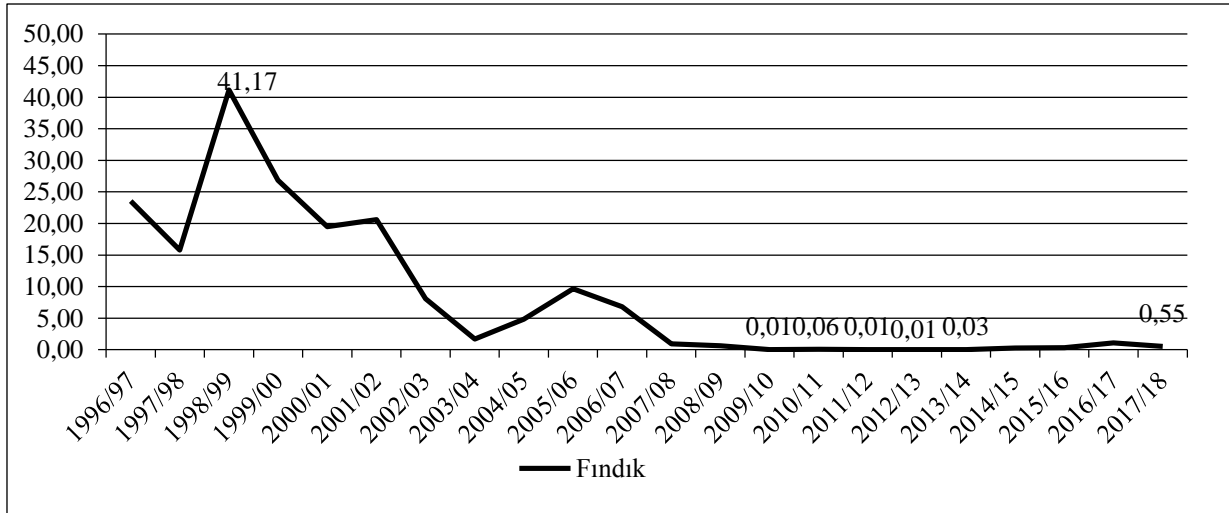
Şekil 5. 2000/01-2017/18 Üretim Sezonu Pamuk Kooperatif Alım Payları (%)

Zeytin ve zeytinyağı alımını Marmarabirlik ve TARIŞ (Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği) yapmaktadır. Kooperatif alım miktarları oldukça düşük seviyededir. Her iki ürüne ait paylar incelendiğinde en düşük alım payı 2013/14 üretim sezonuna aittir (Şekil 6).

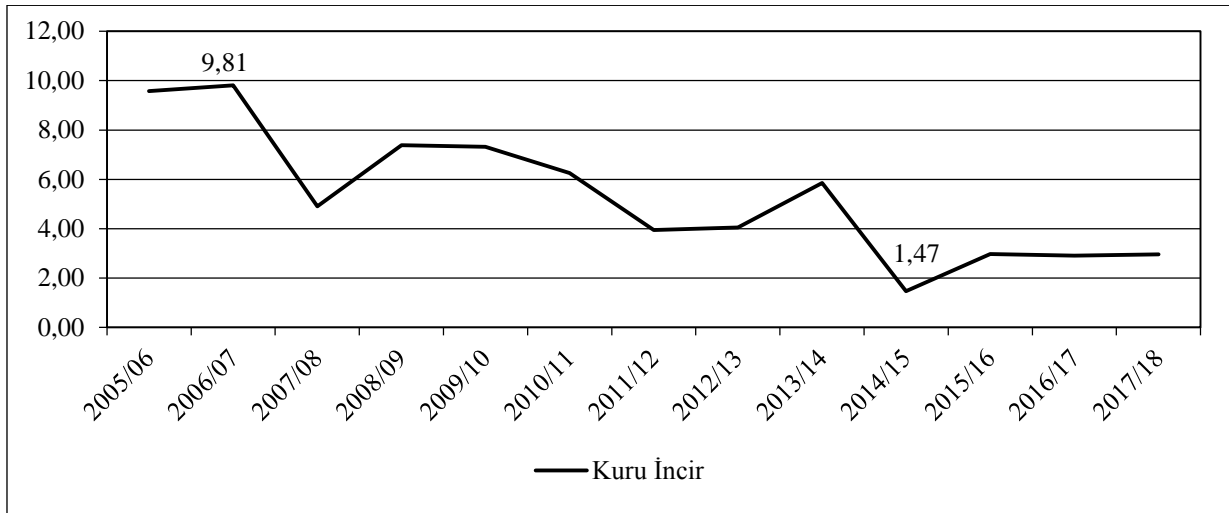
Şekil 6. 2005/06-2017/18 Üretim Sezonu Zeytin ve 2006/07-2017/18 Üretim Sezonu Zeytinyağı Kooperatif Alım Payları (%)

Fiskobirlik'in alım yaptığı fındığın alım % payları Şekil 7'de görülmektedir. En yüksek alım payı 1998/99 üretim sezonundadır. Daha sonraki üretim sezonlarında hızla düşen Fiskobirlik alımının son yıllarda epeyce azaldığı görülmektedir. 2017/18 üretiminde döneminde %0,55'lik alım payı hesaplanmıştır (Şekil 7).

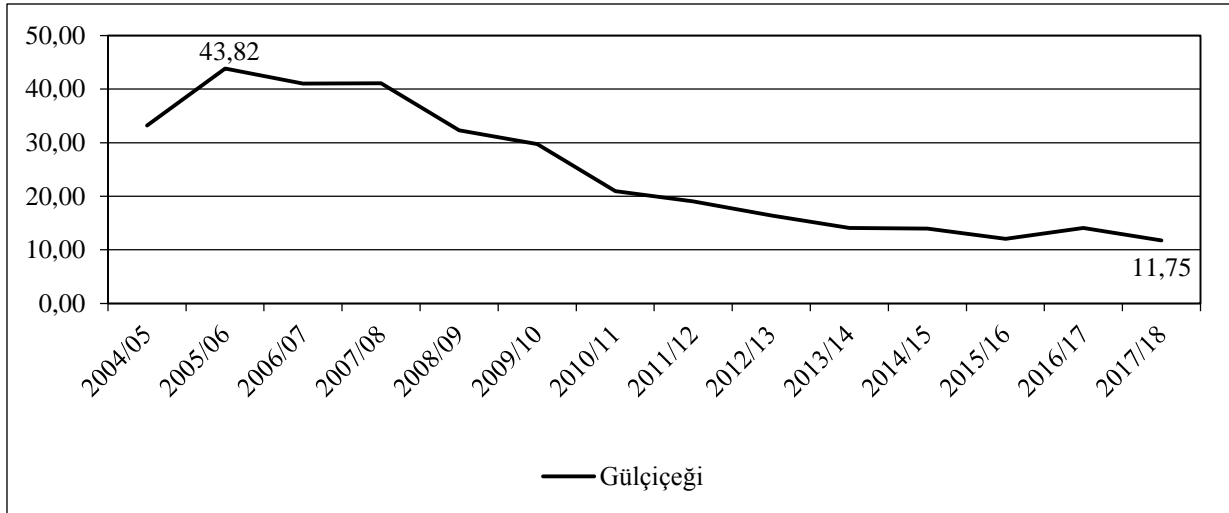
Şekil 7. 1996/97-2017/18 Üretim Sezonu Fındık Kooperatif Alım Payları (%)

Tariş İncir Birliği'nin alım yaptığı en yüksek kuru incir alım payı %9,81 oranıyla 2006/07 üretim dönemi iken en düşük pay %1,47 oranla 2014/15 dönemidir (Şekil 8).

Şekil 8. 2005/06-2017/18 Üretim Sezonu Kuru incir Kooperatif Alım Payları (%)

Gülçiçeği alımı yapan Gülbirlik'in 2004/05-2017/18 üretim dönemleri incelendiğinde birliğin alım payının son yıllarda gittikçe azaldığı görülmektedir. En yüksek alım payı 2005/06 üretim döneminde gerçekleşirken, en düşük pay ise %11,75 ile 2017/18 üretim döneminde olduğu görülmektedir (Şekil 9).

Şekil 9. 2004/05-2017/18 Üretim Sezonu Gülçiçeği Kooperatif Alım Payları (%)

SONUÇ

Türkiye’de yeterli sayıda kooperatif ve üretici örgütü bulunmaktadır. Ancak bu örgütlerin sayısal yeterlilikleri, ekonomik faaliyetlerinin gücü ve etkinliği açısından sorunludur. Örnek olarak, Türkiye’deki tarımsal kooperatiflerin, çeşitli tarım ürünleri alımları içerisindeki payları %3 ila %40 dolayında değişmekte olup ortalaması yaklaşık %10’dur. AB’de ise tarımsal kooperatiflerin, tarım ürünleri alım payları ortalaması %50 dolayındadır. Bu durum, Türkiye’deki tarımsal örgütlerin gelişmiş ülkelerdeki gibi etkin çalışmadığının bir göstergesidir. Bu durumun birincil ayağı olan çiftçilere yansımaları da o ürün piyasasındaki aksaklıklar ve sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de tarım sektöründe yeterli sayıda üretici örgütlenmesi olmasına rağmen, üreticiler düzeyinde olan bilgi eksikliği ve bilinç düzeyinin düşüklüğü; üretici örgütlerine olan güvensizlik, örgütlerin üreticilerin sorunlarına çözüm üretmemesi, hem girdi hem ürün pazarlama hem de sosyal konularda etkin olamamaları ve örgüt yöneticilerinin başarısızlığı nedeniyle istenilen başarı elde edilememektedir. Bu sorunların çözümlenebilmesi için kırsal alanda üreticilere yönelik eğitim çalışmaları yapılmalı ve üreticilerin örgütlenme konusundaki bilinç düzeylerinin yükseltilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, üretici örgütlerinde görev alacak kişilerin lider yapısına sahip olması ve örgütlerin işleyişi konusunda bilgi birikiminin bulunması önem arz etmektedir. Dolayısıyla, kırsal alana yönelik örgütlenme eğitim çalışmalarında; kısa, orta ve uzun vade yapılması gerekenler belirlenmeli ve uygulamaya konulmalıdır.

KAYNAKLAR

- COPA-COGECA, (2018). Avrupa Profesyonel Tarım Örgütleri Komitesi-Avrupa Birliği Tarımsal Kooperatifler Genel Komitesi. Erişim Tarihi: 01.05.2018. <http://www.copa-cogeca.be/Menu.aspx>
- Europe Coop, (2015). The European Region of The International Co-operative Alliance. Erişim Tarihi: 30.04.2018. <https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>
- FAO, (2018). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü. İstatistik Bölümü İnternet Sitesi. Erişim Tarihi: 30.04.2018. <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>
- GTB, (2018). T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. Ürün Raporları. Erişim Tarihi: 20.04.2018. <https://koop.gtb.gov.tr/yayinlar/urun-raporlari>
- GTHB, (2018). T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. 2018. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü. Tarımsal Örgütlenme Tablosu. Erişim Tarihi: 20.04.2018. https://www.tarim.gov.tr/TRGM/Belgeler/Tar%C4%B1msal%20%C3%96rg%C3%BClenme/Tar%C4%B1msal%20%C3%96rg%C3%BClenme%20Tablosu_04.4.2018.pdf
- Gülçubuk, B., (2007). Kalkınma Stratejileri Açısından Tarımda Tabana Dayalı Kooperatif Örgütlenmesinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Temelleri. Ulusal Kooperatifçilik Sempozyumu, Gazi Üniversitesi Koop-Mer. 129-139, Ankara.
- İnan, İ. H., Direk, M., Başaran, B., Birinci, S., Erkmen, E., (2005). Tarımda Örgütlenme. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi. 1133-1154, Ankara.
- İnan, İ. H., Gülçubuk, B., Ertuğrul, C., Kantürer, E., Baran, E. A., Dilmel, Ö., (2000). Türkiye’de Tarımda Kırsal Kesim Örgütlenmesi. Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi. 145-176, Ankara.
- Kızılaslan, H., Doğan, H. G., (2013). AB ve Türkiye’de Tarım Sektöründe Örgütlenme ve Üretici Birlikleri. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. I, 146-159.
- Koroğlu, S., (2003). Avrupa Birliğinde ve Türkiye’de Tarımsal Örgütlenme. AT Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Mülayim, Z. G., (2013). Kooperatifçilik. Yetkin Yayınları (Güncellenmiş Baskı). Ankara.
- Özalp, A., Yılmaz, İ., (2014). Yeni Nesil Kooperatifler ve Türkiye’de Kooperatiflerin Sorunlarının Analizi. XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi. 1266-1273, Samsun.
- Rehber, E., (2013). Tarım Ekonomisi. Ekin Yayınları.
- Sağlam, U., İnan, İ. H., (2014). Türkiye’de Tarımsal Üretici Örgütlenmesine Genel Bakış. XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi. 1250-1254, Samsun.
- Sayın, B., Sayın, C., (2004). Türkiye’de Tarımsal Üretici Örgütlenmesi, Avrupa Birliği’ne Uyum Hazırlıkları ve Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi. 466-470, Tokat.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). Bitkisel Üretim İstatistikleri. Erişim Tarihi: 30.04.2018. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001
- Yazgan, H., (1999). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Üretici Birlikleri, A.Ü. ATAUM 24. Dönem Temel Eğitim Ödevi (Yayımlanmamış), Ankara, 1999.
- TMKB, (2018). Türkiye Milli Kooperatifler Birliği. Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016. Erişim Tarihi: 30.04.2018. [http://www.turkey.coop/uploads/menu/t%C3%BCrkiye_kooperatif%C3%A7ilik_stratejisi_ve_eylem_plan%C4%B1_\(2012-2016\).pdf](http://www.turkey.coop/uploads/menu/t%C3%BCrkiye_kooperatif%C3%A7ilik_stratejisi_ve_eylem_plan%C4%B1_(2012-2016).pdf)
- Zorlu, K., Merdan, A., Ege, Ö., (2012). Ahilik Kültürünün Günümüz İşletmelerinde Bilinirliği Üzerine Bir Araştırma: Gümüşhane Örneği. Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks. 4, 73-94.